

K nanebovzatiu pivovaru Stein

Prečo Stein?

V spolkovom spravodaji Fórum architektúry č. 2/2014 vyšiel príspevok od bývalého riaditeľa Štátneho ústavu pamiatkovej starostlivosti Petra Brtku pod názvom Pár poznámok k materiálu Stein – história, s podtitulom O zodpovednej činnosti jednej občianskej iniciatívy. Na text P. Brtku zareagoval architekt Vladimír Husák, jeho príspevok bol v nasledujúcom čísle FA (3/2014) z priestorových dôvodov uverejnený v skrátrenom rozsahu. Vzhľadom k aktuálnosti a závažnosti témy

sme považovali za vhodné dať priestor celému textu od V. Husáka, ktorý sa téme technických pamiatok a industriálneho dedičstva venuje dlhodobo. K textu pridávame aj fotografie, ktoré sa do Fóra architektúry nezmestili, a takisto zábery z exkurzie, ktorá sa spomína v textoch P. Brtku a V. Husáka.

Autorka tohto perexu v blízkosti Steinu vyrastala a exkurzie sa zúčastnila spolu s rodinou. Môžeme teda potvrdiť, že exkurzia sa konala 8. 2. 2014 (a nie 2. 2. ako uvádza P. Brtko). Pôvodne vymedzený čas od 10.00 do 14.00 bol kvôli

veľkému záujmu predĺžený o viac než hodinu, s vynútenou prestávkou pre dotlač potvrdení o vstupe na stavbu na vlastné riziko, ktoré musel každý účastník podpísať a potom „vyfasovať“ prilbu a reflexnú vestu. Žiaľ, žiadny text od aktivistov, ktorý v svojom príspevku vo FA spomína P. Brtko, sa nám na exkurzii do rúk nedostal, takže nemôžeme naň reagovať ani overiť si jeho správnosť. Zato sme však konštatovali, že celá prehliadka Steinu bola mimoriadne krátka (mladí brigádnicu nás za štvrtodinku doslova prehneli areálom)

Panoramatický pohľad na areál pivovaru pred začatím búrania

a neodborná. Na exkurziu sme sa vybrali v zostave profesií: historik umenia s praxou v pamiatkovej starostlivosti, etnológ / docent FFUK, študent maturitného ročníka technického lýcea so zameraním na strojnictvo. Každý z nás by sa bol rád aj dlhšie pristavil pri objektoch svojho záujmu, budovách a technologických zariadeniach, a položil otázky odborníkom na industriálne dedičstvo, historikom a pamiatkarom. Neboli sme jediní s takýmto očakávaním. V zostave ľudí čakajúcich v rade na exkurziu sme stretli architektov, študentov a doktorandov z FA STU aj z iných škôl, ale tiež fotografov, novinárov a kopolu známych zo susedstva, z okolia Blumentálu, Krížnej ulice, Avionu. V čase keď sme k Steinu prichádzali, videli sme vo dverách prichádzať sa aj autora projektu New Stein. Pri našej prehliadke areálu prítomný nebol, nebolo mu možné položiť otázky. Nedávame to za vinu mladým mužom (brigádnikom?), ktorí po areáli sprevádzali. Tí sa iba čudovali, že prišlo toľko ľudí...

V Projekte sa téme konverzií industriálnych objektov venujeme dlhodobo a vždy sa snažíme nájsť

čo najlepšie príklady aj zo zahraničia, ako inšpiráciu nielen pre architektov, ale najmä pre samosprávu, majiteľov a investorov. Sme presvedčení, že búranie je až tá najposlednejšia možnosť. Za uplynulých 15 rokov sme v časopise prezentovali viacero „succes stories“ záchranu industriálnych objektov – či to bola stará bratislavská vodáreň (dnes Vodárenské múzeum), Design factory, bývalý VÚ káblov a izolantov (showroom Konsepti), bývalá elektrárň – Tatranská galéria v Poprade a desiatky ďalších. Industriálu sme venovali niekoľko tematických čísel Projektu. V č. 4-5/2010 napríklad veľký úspech zaznamenali prezentácie pražskej Kanalizačnej čistiarne aj prestavby sýpky v Karlíne, ale aj Lofty v poľskej Lodži vytvorené z bývalej textilnej továrne, rovnako aj príspevok o premene industriálnych území v Manchesteri. Publikovali sme rozhovor s fotografom Paťom Safkom o jeho projekte a výstave fotografií starých priemyselných objektov a areálov. A tak ďalej. Čo je ešte bližšie k téme Steinu: publikovali sme vynikajúci víťazný projekt zo súťaže na konverziu Pivovaru Světovar v Plzni, ktorý

bude budúci rok srdcom podujatia Plzeň Európske hlavné mesto kultúry 2015 (viac tu: www.plzen2015.cz). Pred necelými dvomi rokmi sme venovali priestor aj skvele pripravenej súťaži (aj so slovenskou účasťou) na rekonštrukciu starého pivovaru v Domažliciach. Medzičasom SAS organizoval aj odborné konferencie o priemyselnom dedičstve (k nim sme vydali dva zborníky Premena funkcií) a na ďalších sa spolupodieľal. Aktuálne pripomíname, že dve výnimočné konverzie sú prihlásené aj do tohtoročnej Ceny Dušana Jurkoviča – Kasárne Kulturpark Košice a Elektrárňa Piešťany, obidve si už získali priazeň laickej a odbornej verejnosti – a tak dúfame, že zaujmú aj porotu Jurkovičovej ceny.

Ochrana industriálneho dedičstva nie je pre náš časopis čerstvo objavenou módnou záležitosťou, ale problematikou, ktorej sa venujeme už roky spoločne s odbornými garantmi tematických čísel. Preto aj postoj k búraniu Steinu považujeme za potvrdenie odborne konzistentného názoru a nie za činnosť „zopár aktivistov“.

ZOJA DROPOVÁ

Z Pamiatkovej zóny CMO v Bratislave na nebesá

Neodmysliteľnou súčasťou kultúrneho bohatstva každého národa sú doklady technického dedičstva, reprezentované tak nehnuteľným fondom, ako aj technologickými zariadeniami. Ich význam je pre ľudskú spoločnosť kľúčovým momentom k pochopeniu jej vývoja. Záchrana technického dedičstva sa stáva v súčasnej dobe skutočne prioritou.¹

Vymazávaním svedectiev zachovaných v hmotných dokumentoch významných historických pozostatkov industriálnej kultúry² priemyselnej minulosti Slovenska sa formuje názor, ba povedomie v súlade s dlho pestovaným falošným obrazom o historicko-civilizačnej menejcnosti jeho spoločnosti a národa. Autori knihy Dejiny Uhorska a Slováci³ uvádzajú, že Slovensko patrilo k priemyselne najrozvinutejším územiám štátu. Vyplývalo to z jeho surovínovej, spracovateľskej základne a tradície. Dokonca Bratislava sa pred 1. svetovou vojnou stala po Budapešti aj druhým najpriemyselnejším uhorským mestom v rakúsko-uhorskej monarchii. Napriek tomu sa opakujú generalizované lži o historickej hospodárskej a priemyselnej zaostalosti Slovenska (pre niektoré oblasti platné). Historickú realitu vystihuje aj konštatovanie významného slovenského historika a pamiatkára Vendelína Jankoviča (1915 – 1997) z roku 1976, že „Slovensko je od dávnych čias klasickou krajinou technických diel a zachovaný fond technických pamiatok je kultúrna hodnota, ktorou sa treba zodpovedne a na vedeckom základe zaoberať.“⁴

Globalizačná vlna deindustrializácie zasiahla od 90. rokov minulého storočia aj územie Slovenska. Výrazne prispela k oslabeniu pamäti o významných historických dielach industriálnej kultúry.

Vhodné využitie znefunkčnených industriálnych objektov ich konverziou je poľmaly 50 rokov „hitom“ vo svete. Je úzko spojené s upevňovaním identity a tým aj s prezentáciou miest a krajín. Vo svete sa totiž vnímajú ako „významné svedectvo historickej dosiahnutej civilizačnej úrovne priemyselne vyspelých spoločností, ako dokument technickej vyspelosti, technickej kultúry a technickej tradície, ktorá sa ráta k najcharakteristickejšiemu prejavom priemyselne vyspelých národov, ktorými sa potvrdzuje stupeň kultúrno-civilizačného vývoja spoločnosti. Intenzívne sa študuje a prezentuje aj z hľadiska ich estetických a umeleckých dimenzií“⁵ Zdá sa, akoby sme si tento európsky pohľad (aj na nás) vôbec neuvedomovali. Príkladov realizácií funkčných konverzií industriálu (a publikácií o nich) sú stovky. V spojení nových vhodných potrebných funkcií na tradičnom, vžitom mieste s jeho dosiaľ neznámou atmosférou, tvarmi a prostredím uvádzajú návštevníkov do prekvapivo neznámych, ale pritom historických území a budov, do ich nezvyčajného sveta. Práve tým sa stali neobyčajne

Pohľad z Blumentálskej ulice pred začatím búrania

Sulzerova pec – detail

Sulzerova pec

Varña

príťažlivými a vyhľadávanými. Stali sa tak mostom medzi nepoznanou minulosťou a prítomnosťou. (Dnes Západoeurópan nerozumie, prečo by sa také vzácne diela mali likvidovať.)

Veľké areálové diela s neopakovateľnými no zároveň univerzálnymi veľkopriestorovými halami, s dnes bizarnými technickými objektmi, ktoré priniesla história, sa dajú oživovať, a tým zhodnocovať postupne. Všade. Sú však výnimočne vzácne najmä z dvoch hľadísk. Ako nenávratný a **neopakovateľný historický kultúrny fenomén** s hodnotami, ktoré priniesli jednotlivé fázy priemyselných revolúcií. Dnes sú často zastavanou a vžitou urbanizovanou súčasťou miest. Druhou výnimočnou hodnotou je **neuveriteľne široká škála ich funkčného potenciálu**, t. j. možností ich vhodného budúceho využitia. Tým a svojou polohou predstavujú **nedocenený ekonomický zdroj**. Najmä v dobe nedostatku verejných aj súkromných financií je jedinou konštruktívnou možnosťou recyklácia týchto jestvujúcich historických zachovaných diel nielen pre úsporu hmôt, materiálov a energií, ale aj ich významov, podobne ako v prípade Starej tržnice v Bratislave. **Práve preto sa nebúrajú**. Hľadajú sa riešenia aj ich dočasného využívania s minimálnymi nákladmi. Opačný postup znamená priamu cestu k ochudobneniu nás všetkých.

V nedávno uplynulých rokoch nám z nášho industriálneho dedičstva odišlo mnoho hodnotovo nerozpoznaných stavieb, priamo zo živej aktívnej činnosti do histórie, alebo do ničoty. Často šlo o diela industriálnej architektúry slovenského priemyselného dedičstva aj európskych hodnôt: v dejinách civilizácie, vedy, techniky, umenia, architektúry, urbanizmu, priemyselného designu, tvorby krajiny. Sprezdáza ju zneužívanie situácie osudovo **nedostatočnej odbornej pripravenosti, nedostatočnej horizontálnej spolupráce a navyše i absentujúcich inštitúcií**.⁶

Po tom, čo bol nedávno zničený najstarší areál Tabakovej továrne s liatinovými konštrukciami – a predtým ďalšie jedinečné historické industriálne diela Bratislavy – bola rozorvaná Cvernovka, a teraz je na rade Stein(!), **nemôže byť o kultúrnosti ani reči**. Žiadna vojna v Bratislave nespôsobila toľko škôd ako v posledných rokoch útok na jej unikátne priemyselné kultúrne dedičstvo. Poster zobrazujúci udalosť v Cvernovke ju označil správne za kultúrny zločin! Procesy, ktoré k tomu vedú majú znaky kultúrneho terorizmu.

K Steinu

Záujem verejnosti o súbor bývalého Pivovaru Stein dokazuje aj počet návštevníkov pri jedinej možnosti návštevy – akcii otvorených dverí. Za 4 hodiny prišlo cca 700 ľudí (pozn. redakcie: akcia musela byť oproti pôvodnému plánu pre veľký záujem predĺžená). Nedostali však výklad o dejinách a význame historického areálu, o výpovednej hodnote objektov, o ich autoroch a kontextoch ich diela. Nevedeli, že vidia

Vstupný vestibul s mozaikou symbolizujúcou výrobu piva

jeden z najstarších, najúspešnejších a svojho času aj najväčší z pivovarov na Slovensku, či o tom, ako treba nazerať na diela industriálnej histórie. Ukazovalo sa im najmä vandalstvo, čo po sebe zanechala zadĺžená „luxemburská“ firma ORCO a vlastníci z ďalších dražieb, ktorí si „pomýlili“ pivovar, funkčný do roku 2007 – 8, s baňou na kovy.

Bratislavčania štatisticky prekonal rekord v počte návštevníkov slávneho bankového komplexu Zeche XII v Dortmunde (dnes je zaradený do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO; viac k téme napríklad na whc.unesco.org/en/list), ktorí za rok prišli pozrieť svoju historickú legendu, čo dokazuje, že pre ľudí je dostatočne atraktívna už sama o sebe – a to aj v čase, keď tam mohli vidieť zatiaľ iba „holé historické stavby“. Oba súbory, tak ako aj iné priemyselné podniky, boli počas svojej existencie pre oko verejnosti tabu, nikdy predtým do nich nesmeli vstúpiť.

O novom vlastníkovi Steinu – spoločnosti DreamField Property, s.r.o. (DFP), ktorá vznikla v júli 2013, nie je známe, či sa niekedy zaoberala obnovou historického architektonického dedičstva. Návrh zástavby územia pivovaru od architekta Ivana Kubíka jestvoval už pred kúpou na dražbe pozemkov a stavieb (ako akéhokoľvek iného tovaru) za dvojtretinovú cenu

vyhlásenú exekútorom. Pamiatkový úrad SR oznámil novému vlastníkovi (listom z 24. 6. 2013) začatie správneho konania vo veci vyhlásenia objektov v Steine za národné kultúrne pamiatky (NKP). Upozorňoval, že už roku 2010 boli navrhnuté 3 objekty – varňa (vznik 1943), ležiacke pivnice (1896), kvasiareň (od r. 1944) s poznámkou, že „takéto minimálne zastúpenie objektov pomerne rozsiahleho výrobného areálu zohľadňovalo okrem iného tiež možnosti perspektívy jeho obnovy ako aj prípadných nových funkcií“. Objekty navrhované na vyhlásenie, okrem pivníc (staviteľská firma Feiglerovcov), sú dielom slávnej firmy Pittel & Brausewetter, priekopníckej v špecializácii na železobetónové stavby. A treba dopovedať, že s rovnako tvorivými prístupmi a výsledkami sa prezentovala táto firma už od svojej prvej realizácie v Steine, akými bola v roku 1929 nová strojovňa s objektom továrenského vodojemu, v rokoch 1941 elegantná hala umývárne sudov v nádvorí, ako aj v rokoch 1943, 1947 – 8 v sústave zástavby na Blumentálskej ulici, varňa so silom, kotolňa, strojovňa a neskoršie realizácie.

Historik L. Hallon vo svojej informačne bohatej štúdií⁷ píše o rozsahu a význame stavebného diela firmy Pittel & Brausewetter, ktoré sa ešte v značnej miere zachovalo pre svoje technické, funkčné a estetické kvality, pričom niektoré ich stavby predstavujú pevnú súčasť nášho kultúrneho dedičstva. Prínos firmy v realizácii železobetónových stavieb v stredoeurópskom priestore je mimoriadne významný pre ich tvorivú vynaliezavosť a perfekcionizmus. Zásluhou kvality ich diel v tvorbe konštrukcií vo svojej dobe je primerané ich vnímať v rade tvorivých predstaviteľov inžinierskej kultúry, akými boli Gustave Eiffel, Pier Luigi Nervi, či dnešný Santiago Calatrava.

Na základe vykonanej miestnej obhliadky celého areálu pivovaru Stein, s podkladmi z pamiatkového výskumu, vyhod-

notil Pamiatkový úrad SR mieru zachovaných pamiatkových hodnôt a aktuálneho stavebno-technického stavu objektov v rámci celého areálu pivovaru Stein, a odporúčal vyhlásiť za NKP 4 objekty – doplnil pôvodný rozsah ešte o strojovňu s vodojemom (1929). Po odvolaní sa vlastníka Ministerstvo kultúry SR zmenilo rozhodnutie svojho odborného orgánu, ktorým je Pamiatkový úrad SR, a štyri vyhlásené objekty zredukovalo na jeden, čo oznámilo listom 26. 3. 2014. Má na to síce zákonné právo, ale tým **nesie plnú zodpovednosť** za zničenie tohto historického industriálneho a symbolického diela Bratislavy (veľmi podobného napr. dielu v Dortmunde, ktoré sa stalo emblémom Európskeho mesta kultúry v roku 2010⁸). Ministerstvo kultúry sa **stotožnilo** s námietkami vlastníka – spoločnosti s ručením obmedzeným DFP.

Všetky námietky sú plne neopodstatnené. Ministerstvo v záverečnom poučení informuje, že proti tomuto rozhodnutiu sa nemožno odvolať, je právoplatné, a je preskúmateľné súdom. Pamiatkový úrad SR na tieto námietky už nemohol reagovať, rozhodnutie nadriadeného orgánu ho zaväzuje. Tým bol ako účastník konania vyradený.

Spol. DFP, s.r.o. usmernená ministerstvom požiadala Krajský pamiatkový úrad (KPÚ) o „úpravy“ nevyhlásených objektov, keďže sa nachádzajú, tak ako celý historický areál Steinu, na území Pamiatkovej zóny CMO v Bratislave (PZ CMO). Požadované úpravy musí odsúhlasiť KPÚ. Keďže KPÚ nemohol oponovať ministerskému rozhodnutiu, požiadavky vlastníka na „úpravy“ bez podstatnej zmeny schválil. Výraz „úpravy“ v terminológii pamiatkovej agendy obsahuje v sebe aj odstránenie stavby, teda zbúranie. KPÚ sebe a celej verejnosti naplul do tváre. V rýchlom konaní bolo vydané **rozhodnutie o zbúraní areálu pivovaru Stein, okrem jediného objektu celého 136 rokov funkčného slávneho historického areálu v Starom meste, priamo v Pamiatkovej zóne CMO BA(!)**, ktorej podstatnú a charakteristickú časť územia tvorí prvé historické priemyselné predmestie Bratislavy – Blumentál.

Pozoruhodným je v ministerskom rozhodnutí citované písomné vyjadrenie spol. DFP, (ešte zo dňa 8. 10. 2013), ktorým vyjadrila nesúhlas s vyhlásením veci za NKP. Firma DFP uvádza, že „pamiatkové hodnoty z pohľadu účastníka konania neexistujú, pretože stratili svoje využitie, a preto nie je dôvod na ich vyhlásenie za NKP“. DFP k tomu citoval vyjadrenia bývalého pracovníka Sekcie kultúrneho dedičstva MK SR Ing. arch. Jaroslava Liptaya, CSc. a bývalej pracovníčky Pamiatkového úradu PhDr. Jany Šulcovej, „ktorí vo svojich vyjadreniach upozornili na potrebu zachovania industriálnej architektúry spolu s technologickými zariadeniami, ktoré naplňali ich praktické využitie“.

Dr. Jana Šulcová vždy zdôrazňovala potrebu **zachovať historické technológie,**

Komín počas prehliadky 8. februára 2014

pokiaľ sa v stavebnom diele dochovali, čo je veľmi správne aj podľa Charty industriálneho dedičstva, kde sa v kapitole Hodnoty industriálneho dedičstva 2/IV. poukazuje, že: „Zvláštnu hodnotu lokalitám dodáva jedinečnosť dochovaných technologických postupov, typológia miest alebo krajiny, a preto by sa malo toto všetko starostlivo vyhodnotiť.“ Práve preto je nepochopiteľné, ako mohol z výberu na vyhlásenie za NKP vypadnúť významný znak tohto pamiatkového druhu – továrne – komín, na území PZ CMO, s prvým priemyselným predmestím Bratislavy, kde všetky ostatné historické industriálne diela boli nedávno zničené. Druhou zachovanou technickou pamiatkou je Sulzerova pec, typ z roku 1943 zo slávnej švajčiarskej firmy z Winterthuru (jediná na Slovensku) na pôvodnom mieste v objekte kotolne s obdivuhodným riešením interiéru, ktorej nezvyčajná rôznorodosť výškových úrovní evokuje témy zobrazené na Piranesiho grafických listoch z 18. storočia. Je integrálnou súčasťou súboru elegantných funkcionalistických budov, tvoriacich

s novou strojovňou nad pôvodným vchodom a silom s varňou kultivovanú zástavbu mestského prostredia na Blumentálskej ulici, s výnimočnou pozornosťou, ktorú jej venoval vtedy magistrát, dielo českého architekta Březinu. Presne toto je príklad vyššie zmienených, „zvláštnych hodnôt lokalít s jedinečnosťou dochovaných technologických prvkov“ (Charta ID 2/IV, podľa ktorej pri prípadnom zániku pôvodných technológií zostáva stavebná, architektonická a konštrukčná zložka jej najpodstatnejšou výpovednou hodnotou v historickom industriálnom diele.)

Názory a znalosti Ing. arch. Jaroslava Liptaya v oblasti industriálnej architektúry sú úplne nedostatočné, neodborné. Práve takým a podobným názorom môžeme „vdačiť“ za neodborné prístupy v tejto sfére pamiatok a následné rozsiahle devastácie, akými sú zničenie najstarších liatinových továrenských komplexov, ktoré považoval rovnako za pamiatkovo nehodnotné: Tabaková továreň, najstaršia v Bratislave, 1853, Kefová továreň, 1872, zmodernizova-

Pohľad do pivovarského nádvorja počas prehliadky 8. februára 2014

ná v tej istej dobe ako pivovar Stein, alebo celý továrenský komplex elektrotechnického strojárstva Danubius Elektrik na Račianskej ulici, ktorého mamutia železná nitovaná hala s celoobvodovými galériami sa (aspoň na fotografiách) určite ocitne raz pred očami verejnosti. Naplánovaná megastavba Slovany Gate na tomto mieste sa nezrealizovala. V prudkom spáde nasledovali ďalšie totálne devastácie celého areálu Kablovky aj s dielami staviteľov Feiglerovcov, skvelými halami rakúskeho architekta Ramlera, s elegantnou budovou F. Weiwurma a I. Vécseia. Predĺžený víkend sa využil na zničenie celej starej časti továrne Gumon, ktorej architektonický výraz sa inšpiroval historickými architektonickými formami. Po týchto stavbách ostali len púšte. Pokiaľ na Západe rozumejú výrazu „brownfield“ ako historicky urbanizovanému územiu, u nás sa zamieňa za „zelenú lúku“, hoci v centre mesta. Nádherný komplex továrne Danubius od rakúskeho architekta Mayredera (realizovaný firmou Pittel a Brausewetter) nedokázali pamiatkari zachovať v celistvosti, pretože tu ani pri jedinej vyhlásenej NKP, tak ako **pri všetkých ostatných industriálnych pamiatkach, nestanovili ochranné pásmo**. Nehatená výstavba nevelmi originálnych bytoviek sa tak priblížila k poslednej budove Danubiusky, že úplne znehodnotila monumentálnu jej pamiatkovej podstaty.

Ministerské vyjadrenie svojim stotožnením s predloženými námietkami celkom sklzáva na pôdu zavádzajúcich, nepravdivých a vymyslených argumentov, navyše vytrhnutých z kontextu. Je tiež v základnom rozpore s medzinárodnou Chartou industriálneho dedičstva, ktorá je jediným odborným relevantným dokumentom k tomuto druhu pamiatok. Keďže ide skutočne o netransparentné konanie, a vyslovene

subjektívne, pozrime sa bližšie, s čím sa stotožnili ministerskí úradníci.

Tri námietky sa týkali objektov varne (1943), ležiackych pivníc (1896) a strojovne s vežičkou továrenského vodojemu (1929). V nijakom prípade sa nemožno stotožniť so spochybňovaním autenticity varne. Detail v rozdielosti tvaru okien na starom výkrese a v skutočnosti spochybňuje aj Podklad pamiatkového výskumu (PPV), navyše nezachoval sa iný doklad o skutočnej realizácii. Podľa Charty industriálneho dedičstva všetky potrebné inovácie sa v tomto druhu industriálnych pamiatok považujú za autentické!

Nie je pravda, že ležiackym pivniciam PPV prisudzoval urbanistické hodnoty. Avšak ich situovanie v rámci priemyselného areálu potvrdzuje túto hodnotu ako významnú. Ležiacke pivnice sú najstarším dielom, jediným zo zakladacieho obdobia, a táto skutočnosť ich činí výnimočnými a jedinečnými. Z faktu, že sa nachádzajú pod ďalšími objektmi, s ktorými sú unikátnym spôsobom stavebne zrastené, nevyhnutne vyplýva, že objekty nad ležiackymi pivnicami sa musia zachovať, aj vtedy, keby neboli vyhlásené za NKP! Namieta sa napr., že pivnice sú jednoduchej konštrukcie(!), resp. sú zatopené, z čoho skôr vyplýva, že asi treba odstrániť nejakú poruchu a nie zbúrať historicky najstaršie a najosobitejšie objekty Steinu. Ustupovať takým zjednodušujúcim a vymysleným argumentom je nepripustné.

Čo sa týka strojovne s továrenským vodojemom (1929), vlastník v námietkach falzifikuje identifikované hodnoty a tiež porovnáva neporovnateľné príklady a druhy, akým je krajinná dominantu Bellušovho vodojemu Mestských vodární v Trnave a továrenský vodojem v Steine. A rozhodnutie z Ministerstva kultúry SR sa stotožňu-

je s námietkami vlastníka a nie so svojím odborným orgánom – Pamiatkovým úradom SR!

Záver

Kritika nežiaduceho trendu v ochrane priemyselných pamiatok sa množí. Všímajú a vnímajú ju aj cudzinci. Neskrývane sa pýtajú: „Na akom stupni rebríčka hodnôt u vás stojí kultúra?“⁹

Je známe, že spôsob, ako možno zmeniť takýto anti-hodnotový prístup v „ochrane“ diel priemyselného dedičstva, je v procese upevňovania verejného povedomia o jeho historickom význame, hodnotách a súčasných možnostiach využitia jeho diel. Je to však beh na dlhú trať. Pozitívne výsledky sa začínajú ukazovať. Historici – pamiatkari postupne preukazujú, že sú schopní rozpoznať históriu a stavebno-historický vývoj s ich významom a hodnotami zložitých industriálnych pamiatok ich identifikáciou. Zostávajú ešte otázky okolo ich interpretácie. **Pamiatkarom súčasná legislatíva bráni v naplnení svojho poslania, pretože uprednostňuje súkromný záujem pred verejným. Do výberu na vyhlásenie za NKP apriórne vstupuje nielen odborné hľadisko, ale aj záhadný korektív „čo na to ministerstvo?“ ako aj snaha počet pamiatok minimalizovať.** A tu už ide o objektivitu a objektívizáciu bokom...

Preto v našej situácii, kým stále u nás nemáme konštituovaný vedný odbor industriálnej archeológie, a tým ani žiaducu výchovu k nevyhnutnej interdisciplinarite, bude potrebné tak, ako je to v akejkoľvek vedeckej disciplíne samozrejme(!) zaviesť odborné verejné oponentúry za účasti profesionálov z relevantných odborných inštitúcií, pretože historické industriálne dielo vôbec nestojí len alebo predovšetkým na umeleckých hodnotách, ale aj na mnohých ďalších z histórie hospodárstva a techniky, architektúry a urbanizmu, či priemyselného dizajnu 19. – 20. storočia. Verejná odborná interdisciplinárna (!) diskusia k téme hodnôt a ochrany industriálneho dedičstva veľmi chýba. Z hľadiska jej celosvetovej aktuálnosti je u nás nedostatočná a veľmi slabá, nespojitá, roztrieštená, v podstate neverejná, a nevedie ku konštruktívnym záverom a riešeniam.

Pri reálnom pohľade na našu súčasnosť bez odbornej výchovy v interdisciplinárnom odbore industriálnej archeológie, ostáva verejnosť nevybavená dostatočným porozumením historickému odkazu a kultúrnej výpovedi našich predchodcov v industriálnych dielach, vybudovaných v obdobiach priemyselných revolúcií. Aj v kontexte kultúrneho vývoja a poznania v spoločenstve Európskej únie, musíme hodnotiť prebiehajúci deštruktívny proces s minimom ochrany historických diel tohto druhu národne i ľudsky ako **protihistorický, protikultúrny a proticivilizačný fenomén**, ako deštrukciu našej národnej, miestnej a osobnostnej integrity a identity, arogantne pohrdajúcu tvorivosťou našich predchodcov. Naopak,

túto tvorivosť by sme mali chápať, vnímať a akceptovať ako historický kultúrny odkaz, ako zrozumiteľné a orientácie schopné svedectvo, ako kontinuum, **základ nášho odôvodneného a primeraného sebavedomia**. Preto tento útok, túto agresiu, namierenú na naše kultúrne dedičstvo treba zastaviť! A zavrieť pred nimi dvere. Aké aktuálne: „Bratříčku, zavírej vrátka, vlku se **pozemků** zachtělo!“

Súčasná európska postoj sa od toho diametrálne líšia. „**Spoločnosť, ktorá chápe a stará sa o minulosť ako súčasť svojho súčasného úspechu a vitality, sa môže tešiť z vyhládok a hodnôt, ktoré by jej inak mohli byť odopreté.** Zdieľať dynamické a rozvíjajúce sa historické prostredie, ktoré posilňuje **vzťah k miestu, pocit spoluzodpovednosti** a pohody, znamená položiť zdravé základy pre budúcnosť. **Odkaz priemyslu je dôležitou súčasťou minulosti a kľúčovým prvkom budúcnosti... Priemyselné dedičstvo je cenný statok**, ktorý poskytuje ohromné príležitosti pretože mnohé priemyselné stavby priamo vyzývajú k novému využitiu. Spolu s **porozumením historickým a pamiatkovým kvalitám** je dôležité tiež prijať, že sa oplatí chrániť a zachovať ich charakteristické, osobité rysy, ako súčasť programu nového využitia.“ uzatvoril svoju prednášku na pražskom bienále Sir Neil Cossons, najvyššia odborná autorita v ochrane anglického dedičstva.¹⁰

Preto navrhujem:

- **okamžite zastaviť búranie v Steine**
- **anulovať rozhodnutie Ministerstva kultúry SR**
- **vrátiť proces vyhodnocovania kultúrnych hodnôt v areáli Stein na Pamiatkový úrad SR s vykonaním verejnej odbornej oponentúry interdisciplinárnu komisiou**
- **intenzívne hľadať nové funkčné využitie existujúcich objektov areálu.**

VLADIMÍR HUSÁK, júl 2014

Foto: Vladimír Husák, Zoja Droppová

Postupné búranie Steinu, zábery z júla 2014

POZNÁMKY

1. Dvořáková, Eva: Problematika ochrany dochovaného technického dedičtví. (Národní památkový ústav Praha). In: Monumentorum tutela – ochrana pamiatok 9, PÚ SR, Bratislava, 2008 s. 47 – 48.
2. Ide o základný pojem definície industriálneho dedičstva v medzinárodnej Charte industriálneho dedičstva (ChID) TICCIH UNESCO, prijatej v roku 2003. Na Slovensku bola prvýkrát zverejnená a publikovaná v r. 2006. ChID vychádza z memoranda pamiatkarov a múzejníkov, Le Creusot, 1976, na Slovensku publikované v r. 1982.
3. Segeš, Vladimír; Mrva, Ivan: Dejiny Uhorska a Slováci, Perfekt Bratislava, 2012
4. Mlynka, Ladislava: Stopy predindustriálnej minulosti na Slovensku. Prednáška na medzinárodnom seminári na FA STU Bratislava, máj 2006. In: Stopy industriálneho dedičstva na Slovensku, STU Bratislava, 2010, s. 66 – 73
5. Bulletin Nemeckého výboru TICCIH UNESCO, Lipsko 1993
6. Na I. bienále Industriální stopy, Praha 2001, nato poukázala J. Jackson z Veľkej Británie
7. Hallon, L.: Miesto a úloha industriálneho dedičstva v dejinách priemyslu – na príklade firmy Pittel a Brausewetter. Prednáška na medzinárodnom seminári na FA STU v Bratislave, máj 2006. In: Stopy priemyselného dedičstva na Slovensku. STU Bratislava, 2010, s. 82 – 97.
8. Z pivovaru Union v Dortmunde na ploche 5,4 ha vzniklo centrum umenia, kultúry a kreatívneho priemyslu, so sídlom vysokej školy pre médiá a turistického informačného centra Porúria
9. Túto otázku nám položil Konrad Kreuzer, predseda predstavenstva Západoslovenských elektrární na otvorení výstavy Premena priemyselných pamiatok v Nemecku (2011, Design Factory Bratislava). Výstavu pripravil najvýznamnejší predstaviteľ ochrany priemyselného dedičstva v Nemecku Axel Föhl a prezentovala 30 rokov skúseností s rôznymi formami obnovy, konverzie a múzejnej ochrany diel priemyselného dedičstva.
10. Cossons, Neil: Průmysl včerejška, odkaz zítřku? In: Průmyslové dědictví. Úvodní esej Sir Neil Cossons. Zborník príspevkov z Medzinárodného bienále Industriální stopy. VCPD ČVUT Prava v spolup. s Kolegiem pro technické památky ČSSI & ČKAIT, Praha 2008, s. 14 – 30.